

RELATIONER MELLEM

LÆRERE OG

ELEVER 2009

– en undersøgelse i 7. klasse

De skal ikke begynde at gøre sådan, at vi er utilpas i skolen og sådan noget. (Pige, 7. klasse.)

Hvis nu læreren kommer ind og smiler og siger "hej!", så kan man se: Okay, det er en sød lærer. Men hvis læreren kommer ind og er helt tom i ansigtet, så får man allerede hovedpine der. (Pige, 7. klasse.)

Indhold

Forord	4
Sammenfatning	5
Introduktion til undersøgelsen	9
Sociale relationer mellem lærere og elever	10
Oplevelser der indikerer en positiv relation	12
• Karakteristika ved elever, der har positive oplevelser med lærerne	
• Klassekammeraternes positive oplevelser med lærerne	
Oplevelser der indikerer en negativ relation	17
• Karakteristika ved elever, der har negative oplevelser med lærerne	
• Klassekammeraternes negative oplevelser med lærerne	
Mobber lærerne?	23
• Mobning fra lærere finder sted	
• At turde sige fra	
Relationernes betydning for elevernes trivsel og læring	28
Den gode relation – set med elevernes øjne	31
• Humor og faglig seriøsitet i undervisningen	
• Interesse fra lærerne	
• Elevernes rolle i opbygningen af positive relationer	
Afrunding	36
Metodeappendiks	39

Forord

Positive sociale relationer mellem elever og lærere er afgørende for elevers faglighed og deres sociale trivsel. Hersker der positive relationer mellem elever og lærere, er det muligt at skabe et socialt og læringsmæssigt rum i skolen, hvor eleverne oplever den grundlæggende tryghed, der er nødvendig for, at eleverne trives og modtager læring. Råder der tværtom negative relationer, vanskeliggøres denne opgave. Der er således vægtige grunde til at fremme positive relationer mellem lærere og elever, og det er baggrunden for, at Dansk Center for Undervisningsmiljø, DCUM, sammen med Børnerådet i denne rapport sætter fokus på relationerne mellem lærere og elever i skolen.

Via Børnerådets Børne- og Ungepanel, som aktuelt består af elever i 7. klasse, får vi et indblik i relationerne – set med elevernes øjne. Med denne vinkel ønsker DCUM og Børnerådet at understrege, at viden om elevernes oplevelser med lærerne er et relevant og nødvendigt aspekt, når man skal forebygge mistrivsel. Rapporten undersøger de positive og negative relationer mellem lærere og elever i forhold til relationernes karakter og konsekvenser for eleverne. Derudover videregiver rapporten elevernes bud på, hvilke elementer de finder væsentlige for relationsopbygningen.

Ud over spørgeskemabesvarelser fra Børne- og Ungepanelet trækker rapporten på materiale fra 12 interview med elever i 7. klasse. I både interview og spørgeskemaundersøgelse sætter eleverne ord på, hvordan de oplever forholdet til deres lærere. Ord der giver stof til eftertanke:

- » Jamen, når man har frikvarter, kommer han bare hen og siger alt muligt med, at man ikke bliver til noget, og en masse andet. (Kommentar fra spørgeskemaundersøgelse.)
- » Han snakker ned til en. Han taler, som om vi var – vi er selvfølgelig små – men altså han taler virkelig, virkelig ned til en. (Pige, 7. klasse.)
- » De er jo voksne mennesker, og de skal undervise os. Og det er det, de skal. De skal ikke begynde at gøre sådan, at vi er utilpas i skolen og sådan noget. Jeg ville bare have det rigtig dårligt, hvis der var en lærer, der begyndte at komme med de [nedsættende (red.)] bemærkninger til mig. (Pige, 7. klasse.)
- » For det er jo vigtigt, at man godt kan lide sine lærere, fordi det er dem, man er sammen med næsten hver dag. (Pige, 7. klasse.)

Vi ønsker, at rapporten sætter en debat i gang blandt elever, forældre, lærere, skoleledere, skolebestyrelser, uddannelsesinstitutioner, forskere og politikere. Og vi håber, at debatten vil føre initiativer med sig, der er med til at skabe gode sociale relationer mellem lærere og elever – initiativer inden for både praksis, forskning og uddannelse. Hermed banes vejen for at give eleverne de bedste betingelser for trivsel og læring.

En stor tak skal rettes til de elever, der har medvirket i undersøgelsen, ligesom vi gerne vil takke Danske Skolelever, Skole og Samfund, Danmarks Lærerforening samt Skolelederne for deres tanker og refleksioner før og efter undersøgelsen.

Sammenfatning

Rapporten videregiver elevernes syn på, hvordan deres relationer til lærerne udspiller sig – på godt og ondt. Relationerne undersøges ved, at eleverne vurderer hyppigheden af en række udvalgte positive og negative oplevelser, der hver især er indikatorer for enten en positiv eller en negativ relation. Eleverne har vurderet deres egne og deres kammeraters oplevelser inden for det seneste halve år, hvilket giver et aktuelt billede af relationerne.

Positive relationer

Mange elever oplever hver dag, flere gange om ugen eller flere gange om måneden: respekt (84 %), støtte (80 %), motivation (74 %), tolerance (62 %), interesse (80 %), forståelse (77 %) eller ros (91 %) fra lærerne. Samtidig er der også mange elever, der aldrig eller kun sjældent oplever, at læreren respekterer dem (16 %), støtter dem (20 %), motiverer dem (26 %), udviser tolerance (38 %), udviser interesse (20 %), udviser forståelse (23 %) eller roser dem (9 %).

Det er især de fagligt stærke elever, der har positive oplevelser med deres lærere, hvorimod køn, etnicitet, familiens økonomi, hvorvidt man modtager ekstraundervisning, antal elever i klassen, samt antal lærere generelt ikke har nogen sammenhæng med elevernes positive oplevelser med deres lærere. Undersøgelsen viser, at det typisk er de samme elever, der ofte har positive oplevelser med lærerne. Det betyder, at en elev, der fx ofte oplever at blive rost, også oplever, at han/hun ofte bliver motiveret, støttet, tolereret mv. Der kan hermed identificeres en gruppe af elever, hvis relation til lærerne primært er præget af positive oplevelser.

Derudover viser undersøgelsen, at jo oftere eleverne har positive oplevelser:

- jo gladere er de for at gå i skole
- jo gladere er de for deres lærere
- jo mere oplever de, at de har et tæt forhold til deres lærere
- jo mere oplever de, at de kan betro sig til deres lærere
- jo mere oplever de, at lærerne hjælper dem, hvis de har problemer
- jo mere positivt vurderer de deres muligheder for at blive fagligt dygtigere i timerne
- jo mere positivt vurderer de deres muligheder for medbestemmelse i timerne.

Klassekammeraternes samspil med lærerne har også en sammenhæng med, hvordan resten af klassen agerer over for hinanden. Undersøgelsen viser, at elever der vurderer, at deres klassekammerater jævnligt har positive oplevelser med læreren, også typisk vurderer, at der er en rar omgangstone mellem eleverne. Desuden viser det sig, at elever der vurderer, at deres klassekammerater jævnligt har positive oplevelser med læreren, også typisk vurderer, at eleverne er flinke over for hinanden.

Negative relationer

En stor del af eleverne oplever relationer med lærerne, der indbefatter negative oplevelser. Hver dag, flere gange om ugen eller flere gange om måneden oplever 8 % at blive ydmyget, 9 % at blive hånet, 7 % at få fortalt, at de ikke duer til noget, 11 % at blive forfulgt, 4 % at blive truet, 7 % at få taget hårdt fat i fx armen, 20 % at blive overset eller ignoreret og 25 % at blive skældt meget ud.

Drenge oplever oftere end piger:

- at blive ydmyget eller gjort til grin
- at få fortalt, at de ikke duer til noget
- at blive gjort til sydebuk
- at blive truet
- at der bliver taget hårdt fat i dem
- at blive skældt meget ud.

Derudover er der visse andre karakteristika:

- Fagligt svage elever oplever oftere at blive mødt af hånlige kommentarer fra deres lærere end deres kammerater.
- Elever med anden etnisk baggrund oplever oftere, at der bliver taget hårdt fat i dem end elever med dansk baggrund.
- Elever i klasser med få elever oplever oftere at blive skældt ud end elever i klasser med mange elever.

Det er typisk de samme elever, der har flere forskellige negative oplevelser med lærerne. Derfor: Jo oftere en elev fx oplever at blive ydmyget, jo oftere vil den samme elev opleve at blive hånet, forfulgt, truet osv. Som i tilfældet med de positive relationer kan der således identificeres en gruppe af elever, hvis relation til lærerne er kendetegnet ved negative oplevelser.

Undersøgelsen viser videre, at jo oftere eleverne har negative oplevelser:

- jo mindre glade er de for at gå i skole
- jo mindre glade er de for deres lærere
- jo mindre oplever de, at de kan betro sig til deres lærere, hvis de har problemer
- jo mindre oplever de, at lærerne hjælper dem, hvis de har problemer
- jo mindre oplever de, at de har et tæt forhold til deres lærere.

Derimod er der ingen sammenhænge mellem at have negative oplevelser med lærerne og elevernes vurdering af deres mulighed for medbestemmelse i timerne.

Klassekammeraternes oplevelser med lærerne har også en sammenhæng med elevernes interne sociale relationer. Tallene viser, at elever der vurderer, at deres klassekammerater jævnligt har negative oplevelser, også vurderer, at omgangstonen er mindre rar mellem eleverne. Ligeledes viser undersøgelsen, at de elever der vurderer, at deres klassekammerater jævnligt har negative oplevelser, også typisk vurderer, at eleverne er mindre flinke ved hinanden.

Mobber lærerne?

Generelt er eleverne varsomme med at betegne deres negative oplevelser med hån, ydmygelser, trusler, fysiske overgreb mv. fra lærerens side som mobning. Og det til trods for, at konsekvenserne heraf har en karakter, der vidner om, at mobning har fundet sted. Eleverne fortæller blandt andet om, at de ikke har lyst til at gå i skole, at de får det "dårligt indeni", og at de føler sig mindre værd, når læreren udsætter dem for de ovenstående krænkelser. Rapporten diskuterer på den baggrund mulige årsager til elevernes varsomhed med at betegne lærernes adfærd som mobning. En årsag kunne være, at eleverne generelt tænker på mobning som et fænomen, der kun foregår mellem dem og deres klassekammerater, idet:

- antimobbekampagner typisk er rettet mod forholdet eleverne imellem og ikke forholdet mellem lærere og elever
- skolernes adfærdsregler typisk er rettet mod forholdet eleverne imellem og ikke forholdet mellem lærere og elever
- skolernes antimobbestrategier er rettet mod forholdet eleverne imellem og ikke forholdet mellem lærere og elever.

Derudover giver nogle af de interviewede elever udtryk for, at de ikke forventer mobning fra lærerne, fordi de forventer en ansvarsbevidsthed fra dem, der i sagens natur ikke indbefatter mobning. Derfor kan der være nogle elever, der ikke kan forestille sig, at man kan betegne en lærers adfærd som mobning.

Uanset om der er tale om mobning eller ej, så giver de interviewede elever udtryk for, at det er vanskeligt at sige fra, når de har negative oplevelser eller bliver mobbet af en lærer. Undersøgelsens kvalitative data viser, at eleverne nogle gange er bange for at tage konfrontationen med læreren. En væsentlig årsag kan blandt andet være, at oplevelserne udspiller sig i et asymmetrisk magtforhold mellem lærer og elev.

Mobning fra lærere finder sted

Undersøgelsen viser, at 10,5 % af eleverne har haft oplevelser med lærerne inden for det sidste halve år, som de direkte beskriver som mobning. Disse 10,5 % er en særligt udsat gruppe. De bliver ikke blot mobbet af deres lærer/lærere, men bliver også typisk mobbet af deres klassekammerater eller af andre elever på skolen.

Analysen af disse 10,5 % viser, at mobningen fra lærerne typisk forekommer i timerne (66 %), men kan også foregå i frikvartererne (14 %), efter skole (2 %) eller andre steder (19 %). Endvidere angiver eleverne, at det primært er én lærer, der mobber (79 %), mens resten af eleverne svarer, at de mobbes af 2-3 lærere (14 %), af 4-5 lærere (2 %) eller af flere end 5 lærere (5 %). De mobbede elever taler typisk med deres forældre og dernæst med deres venner om oplevelserne, men der er også en del af eleverne, 33 %, der ikke taler med nogen om det.

Lærernes mobning af eleverne foregår også mere indirekte ved, at læreren griner med, når elever mobber hinanden. Ifølge undersøgelsen har 4 % af eleverne oplevet, at en lærer har grinet med, når de er blevet mobbet af en klassekammerat, mens 10 % har oplevet denne adfærd møntet på deres klassekammerater.

Relationernes betydning for elevernes trivsel og læring

Undersøgelsen viser, at respekt, tolerance, forståelse, interesse mv. fra lærernes side ikke bare er fraværende, men også er vendt til blandt andet oplevelser af forfølgelse, ydmygelser, trusler og fysiske overgreb for en forholdsvis stor del af eleverne i undersøgelsen. Dette kan have omfattende konsekvenser for de implicerede elever i form af blandt andet værdighedstab, lavere selvværd, utryghed og dårligere indlæring.

Læreren er en autoritet i klasserummet, som eleverne ikke kan undgå at forholde sig til. Denne autoritet giver læreren mulighed for at definere klasserummet, som han eller hun ønsker det: et rum præget af respekt, interesse og forståelse eller et rum præget af ydmygelser, hån og forfølgelse. Et klasseværelse, der rummer mange negative relationer mellem lærere og elever, skaber en grundlæggende utryghed og en vogten på hinanden og læreren, der ikke er befordrende for hverken den sociale eller faglige trivsel i klassen. Omvendt bidrager positive relationer mellem lærere og elever til tryghed i klassen. Der er således ingen tvivl om, at lærerne er et vigtigt element i elevernes faglige og sociale trivsel i skolen. Derfor har lærerne også et stort ansvar for, via deres adfærd, at give eleverne de bedste betingelser for at trives i skolen.

Den gode relation

I undersøgelsen nævner eleverne tre nøgleord, der er vigtige for dem i relationen til deres lærere: Humor, faglig seriøsitet og interesse. Humor og faglig seriøsitet handler om, at der i undervisningen skal være plads til begge dele, idet eleverne vil lære noget, men samtidig behøver undervisningen ikke at være kedelig. Eleverne ønsker desuden, at lærerne aktivt hjælper dem med at løse deres interne konflikter og mobning, fordi de ikke altid selv er i stand til at finde en løsning. Endelig må lærerne gerne udvise interesse for elevernes privatliv.

Kulturændring i skolen

Undersøgelsen viser, at når elever oplever, at lærere udsætter dem for fysiske og psykiske overgreb, så har det mærkbare konsekvenser for elevernes trivsel og indlæring. At eleverne er udsat for disse overgreb, viser, at der er behov for en kulturændring i skolen og blandt lærerne. Hvis kulturen skal ændres, må vi bryde det tabu, der er omkring lærere, der ydmyger, håner, forfølger, ignorerer og truer elever. Lærernes adfærd må italesættes, og det må være legalt for både elever, forældre, lærere, skoleledelse og skolebestyrelse at ytre sig om problematikkerne.

Introduktion til undersøgelsen

Denne rapport bygger på en spørgeskemaundersøgelse i Børnerådets Børne- og Ungepanel, som på tidspunktet for undersøgelsen, primo 2009, bestod af 1168 elever fra 7. klasse. Resultaterne fra undersøgelsen er suppleret og uddybet med interview med 12 elever fra 7. klasse fra to forskellige skoler. Se i øvrigt metodeappendiks.

Den kvalitative undersøgelse

Skole 1: Individuelle interview med 6 elever, 4 piger og 2 drenge.

Skole 2: Individuelle interview med 6 elever, 3 piger og 3 drenge.

Baggrundsoplysninger fra den kvantitative undersøgelse

Køn: 54 % piger og 46 % drenge.

Alder: Den typiske alder for respondenterne er 13 år: 80 % er 13 år på undersøgelsestidspunktet, 19 % er 14 år og de resterende 2 % er henholdsvis 12 år og 15 år.

Etnicitet: Elevernes etniske baggrund er undersøgt via et spørgsmål, om det mest talte sprog i hjemmet. 92 % svarer dansk, mens 8 % angiver et andet sprog.

Familietype: 84 % bor sammen med søskende (dækker både over hel- og halvsøskende, 28 % bor sammen med ældre søskende, 36 % med yngre søskende, og 21 % bor sammen med både ældre og yngre søskende), 10 % har søskende, men bor ikke sammen med dem. De resterende 6 % har ingen søskende. Langt de fleste bor sammen med begge deres forældre, enten hele tiden (68 %) eller skiftevis (12 %). 9 % bor sammen med enten deres far eller mor, og ligeledes 9 % bor hos den ene af sine forældre, hvor denne bor sammen med en kæreste eller ægtefælle. En enkelt procent bor i andre familietyper (plejefamilier, institution eller hos bedsteforældre).

Sociale relationer mellem lærere og elever

Skoleelevers trivsel og læring afhænger blandt andet af, om de har det godt sammen med deres lærere. En social relation refererer i denne rapport til de mangfoldige sociale interaktioner, der er reguleret af sociale normer mellem to eller flere mennesker, som hver har en bestemt social position og udfylder en social rolle. I en skoleklasse betyder det, at en social relation blandt andet dannes som følge af den specifikke relation mellem lærer og elev, lærerens relationer til klassekammeraterne, magtforholdet mellem lærer og elev, elevernes indbyrdes relationer, normerne i klassen, elevernes og klassens faglige niveau, skolens normer og samfundets normer for god skole og læring.

Denne rapport belyser elevernes vurdering af den specifikke relation mellem lærere og elever i skolen. Enhver elev har en specifik relation til hver af klassens tilknyttede lærere, og den relation kan være præget af positive eller negative oplevelser. Vi har valgt at undersøge forekomsten af følgende positive og negative oplevelser i relationen mellem lærere og elever, se figur 1.

Figur 1

Indikatorer for en positiv relation	Indikatorer for en negativ relation
<ul style="list-style-type: none">• At blive respekteret• At blive rost• At blive støttet i sine initiativer• At blive motiveret• At blive vist interesse• At få udvist tolerance• At få udvist forståelse.	<ul style="list-style-type: none">• At blive ydmyget• At få hånlige kommentarer• At få at vide, at man ikke duer til noget• At blive forfulgt• At blive truet• At blive taget hårdt fat i• At blive overset/ignoreret• At blive skældt meget ud.

De ovenstående indikatorer er udvalgt på baggrund af en faglig vurdering, samt via pilot-interview og test af indikatorerne blandt elever i 7. klasse. Vi vurderer, at de giver et dækkende billede af de vigtigste aspekter i relationen mellem lærere og elever, men der kan naturligvis indgå andre oplevelser i den enkelte relation.

Code sociale relationer mellem lærere og elever påvirkes også af andre omstændigheder end det direkte samspil mellem lærer og elev. Rapporten belyser derfor også, hvordan eleverne oplever kontakten mellem lærerne og klassekammeraterne for at give et indblik i, hvordan klassekammeraternes relationer til lærerne påvirker klassen som helhed. Eleverne har vurderet deres egne og kammeraternes oplevelser inden for det seneste halve år, hvilket giver et aktuelt billede af relationerne.

For yderligere at nuancere billedet vil rapporten også afdække forholdet mellem de positive og negative oplevelser i forhold til elevernes faglige niveau, køn, etnicitet mv. Herved vil rapporten kaste lys over, hvorvidt der er særlige karakteristika ved de elever, der primært har positive eller negative oplevelser i deres relation med lærerne.

Omdrejningspunktet for analysen er elevernes syn på deres relationer til lærerne. At vi i rapporten kun formidler den ene parts oplevelser af relationerne betyder, at nogle aspekter af relationerne ikke afdækkes. Lærerne kunne muligvis have en anden oplevelse af samspillet med eleverne, end den eleverne selv giver udtryk for. For eksempel kan der være situationer, hvor læreren forsøger at nå eleven, men hvor eleven ikke opdager det, fordi læreren ikke kan komme igennem til eleven – af sociale, kulturelle, psykologiske, kommunikative eller andre årsager. Det betyder ikke, at elevernes udsagn får mindre vægt, men derimod at der er yderligere dimensioner at tage hensyn til, når skolerne skal arbejde med at skabe positive relationer mellem lærere og elever.

Oplevelser der indikerer en positiv relation

I undersøgelsen har vi bedt eleverne om at vurdere, hvor ofte de har de forskellige positive oplevelser, der indgår i undersøgelsen, se tabel 1. Ud over at diskutere omfanget af disse oplevelser vil vi i analysen vise, hvilke konsekvenser det kan have, når eleverne enten har positive oplevelser med lærerne eller mangler dem.

Tabel 1¹

Hvor ofte har du, mens du har gået i 7. klasse, oplevet lærere, som...

	Hver dag	Flere gange om ugen	Flere gange om måneden	Sjældent	Aldrig
... respekterer dig?	31 %	31 %	23 %	12 %	4 %
... støtter dig og dine initiativer?	12 %	37 %	31 %	17 %	3 %
... motiverer dig?	12 %	37 %	26 %	18 %	8 %
... er tolerant eller åben over for dig og dine initiativer?	13 %	22 %	27 %	21 %	17 %
... viser interesse over for dig?	13 %	36 %	30 %	13 %	7 %
... har forståelse for dig eller kan leve sig ind i din situation?	20 %	29 %	28 %	16 %	7 %
... roser dig?	10 %	51 %	30 %	8 %	1 %

Respekt

At man respekterer andre er et grundelement i opbygningen af positive sociale relationer. Uden respekt for fx andres udseende, personlighed og holdninger er det ikke muligt at opbygge en god relation, og derfor må gensidig respekt være det fundament, relationer mellem lærere og elever bygger på. Ifølge undersøgelsen oplever 62 % respekt hver dag eller flere gange om ugen, hvorimod 16 % oplever det sjældent eller aldrig, og 23 % kun oplever det et par gange om måneden. Respekten kommer ifølge eleverne blandt andet til udtryk i lærerens omgangform og -tone med eleverne. I interviewene peger flere af eleverne på, at en respektfuld omgangstone fra lærerens side er med til at skabe en god stemning i klassen:

» Det får det også sådan til at blive lidt lettere, end når alle de der bandeord og grimme ord hænger oppe i luften. (Pige, 7. klasse.)

Omvendt finder eleverne det irriterende, når lærerne ikke har respekt for deres holdninger eller lytter til, hvad de har at sige:

» At de skal høre på, hvad man egentlig selv siger, i stedet for bare at sige: Ah, men sådan er det... (Pige, 7. klasse.)

Støtte, tolerance og motivation

Tabel 1 viser, at hver femte elev sjældent eller aldrig oplever støtte fra lærerne, at hver fjerde elev sjældent eller aldrig oplever at blive motiveret, og at flere end hver tredje elev sjældent eller aldrig oplever tolerance i forhold til deres initiativer. Endvidere er der en stor andel af eleverne, der kun har de pågældende positive oplevelser et par gange om måneden. Ifølge Dansk Clearinghouse for Uddannelsesforskning har mangel på støtte, tolerance og motivation både betydning for de implicerede elevers læring og for deres sociale trivsel:

En lærer, som er støttende, er tolerant over for elevens egne initiativer og er motiverende, øger elevens indlæring, ikke blot i skolefagene, men også på områder som selv-tillid, autonomi og motivation.²

Blandt de interviewede elever i vores undersøgelse giver flere elever udtryk for, at der er denne sammenhæng mellem lærernes adfærd og deres egen trivsel:

» Altså, jeg er mere aktiv, når jeg har en lærer, jeg kan lide. Fordi hvis jeg har dem der, der bare ser ned på en og ikke er særlig aktiv i timen – bare sidder og siger: Det er det I skal lave! Så sidder man sådan lidt: Okay, så gider man egentlig ikke sidde og lave det, hvis det er læreren heller ikke er aktiv i timerne eller hjælper eller er glade. (Pige, 7. klasse.)

Interesse og forståelse

Interesse og forståelse fra lærerne er yderligere to vigtige elementer i opbygningen af de positive relationer. Interesse fra lærernes side er med til at opbygge elevernes selvværd, idet den signalerer, at den enkelte elev er noget værd og fortjener opmærksomhed. Samtidig er forståelse for den enkelte elev med til at skabe en grundlæggende tryghed og tillid hos eleverne, fordi de oplever en accept af sig selv og den situation, de står i. Knap halvdelen af eleverne (49 %) oplever interesse eller forståelse enten hver dag eller flere gange om ugen, mens henholdsvis 30 % og 28 % har disse positive oplevelser flere gange om måneden. Desværre viser tabel 1 også, at 20 % angiver, at de sjældent eller aldrig møder interesse fra deres lærere, mens 23 % sjældent eller aldrig oplever, at lærerne udviser forståelse. At interesse og forståelse er væsentlige aspekter for eleverne kommer til udtryk gennem de kvalitative interview, hvor eleverne blev bedt om med få ord at beskrive, hvad en god lærer er:

» Hvis der er kommet et problem eller sådan noget, så snakker vi om det. (Dreng, 7. klasse.)

» Det skulle nok være sådan en [lærer], der lytter. Og hun må også gerne være sød og sjov og forstående. (Pige, 7. klasse.)

» Hun skal være opmærksom på eleverne. (Pige, 7. klasse.)

Flere elever peger i forlængelse heraf på, at både deres indlæring og deres sociale trivsel styrkes, når de møder lærere, der forstår dem:

» I og med at vores lærere er søde og sjove og forstående, så bliver vi vel også sådan som sagt mere positive og laver mere, og så bliver vores frikvarterer nok også bedre, fordi vi har haft en god time. (Pige, 7. klasse.)

² Nordenbo, S.E., Søgaard Larsen, M., Tiftikci, N., Wendt, R.E., & Susan Østergaard: *Lærerkompetencer og elevers læring i førskole og skole – Et systematisk review udført for Kunnskapsdepartementet*, Oslo, 2008. I: Evidensbasen. København: Dansk Clearinghouse for Uddannelsesforskning, DPU, Aarhus Universitet, p. 49.

Ros

Ros er den af de positive oplevelser, eleverne har hyppigst, idet 91 % af eleverne får ros enten hver dag, flere gange om ugen eller flere gange om måneden. Det betyder omvendt, at 9 % sjældent eller aldrig oplever ros. I samspillet mellem lærere og elever er ros et vigtigt element, fordi den underbygger elevernes selvværd, deres tro på egne evner og deres værdighed.

Karakteristika ved elever, der har positive oplevelser

Positive oplevelser med lærerne er som vist en del af hverdagen for nogle elever, mens de for andre er fraværende. Men er det de samme elever, der typisk har en række positive oplevelser med lærerne? Svaret er ja, idet undersøgelsen viser en stærk sammenhæng mellem de forskellige positive oplevelser, der indgår i undersøgelsen. Det betyder, at en elev, der fx ofte oplever at blive rost, også oplever, at han/hun ofte bliver motiveret, støttet, tolereret mv. Der kan hermed identificeres en gruppe af elever, hvis relation til lærerne primært er præget af positive oplevelser.

Det er især de fagligt stærke elever (selvvurdering)³, der har positive oplevelser med deres lærere, hvorimod køn, etnicitet, familiens økonomi, hvorvidt man modtager ekstraundervisning, antal elever i klassen, samt antal lærere generelt ikke har nogen sammenhæng med, om elevernes relationer er positivt eller negativt prægede. Der er dog to undtagelser, der omhandler tolerance. For det første oplever drenge oftere tolerance over for deres initiativer end piger. For det andet møder elever, der har mange lærere, oftere tolerance over for deres initiativer end elever, der har færre lærere.

Fortrolighed og nærhed til lærerne er endvidere med til at underbygge de positive sociale relationer mellem lærere og elever, idet der med nærhed og fortrolighed skabes en mere personlig dimension i forholdet, hvilket giver relationen en større dybde. I den forbindelse viser undersøgelsen, at de elever, der ofte har positive oplevelser med lærerne, samtidig oplever en større grad af nærhed og et mere personligt forhold til deres lærere end deres klassekammerater. Eleverne med de positive relationer oplever således i højere grad, at de:

- har et tæt forhold til deres lærere
- kan betro sig til deres lærere
- får hjælp af lærerne, hvis de har problemer
- behandles retfærdigt af lærerne.

Desuden viser tallene, at elevernes glæde ved at gå i skole stiger i takt med hyppigheden af positive oplevelser med lærerne. De elever, der ofte har positive oplevelser med deres lærere, er således mere glade for at gå i skole end de af deres klassekammerater, der sjældent eller aldrig har positive oplevelser. Hertil skal nævnes, at elevernes glæde ved at gå i skole naturligvis også afhænger af en række andre faktorer såsom venner og familiemæssige forhold, som vi ikke har undersøgt i denne sammenhæng. Endvidere viser undersøgelsen ikke overraskende en sammenhæng mellem elevernes glæde ved deres lærere og hyppigheden af positive oplevelser med lærerne. Jo oftere eleverne har positive oplevelser, jo mere positivt vurderer de deres lærere.

³ I spørgeskemaet er eleverne blevet bedt om at vurdere deres eget faglige niveau i forbindelse med spørgsmålet: "Hvor godt synes du, at du klarer dig rent fagligt i skolen?" med følgende mulige svarkategorier: 1) Jeg er en af de bedste, 2) Der er nogen, der er bedre end mig, 3) Der er mange, der er bedre end mig, 4) Det er forskelligt fra fag til fag, 5) Ved ikke.

Vigtigheden af at kunne lide sine lærere understreges af de interviewede elever:

» For det er jo vigtigt, at man godt kan lide sine lærere, fordi det er dem, man er sammen med næsten hver dag. (Pige, 7. klasse.)

Endelig ses der i tallene en interessant sammenhæng mellem de positive oplevelser og elevernes læring. Jo oftere eleverne har positive oplevelser med lærerne, jo mere positivt vurderer de deres muligheder for at blive fagligt dygtigere i skolen. Derudover kan der i datamaterialet spores en sammenhæng, der viser: Jo oftere eleverne har positive oplevelser, jo mere positivt vurderer de deres muligheder for medbestemmelse i timerne.

Klassekammeraternes positive oplevelser med lærerne

For at få et mere nuanceret billede af relationernes indvirkning på trivslen i skolen, har vi bedt eleverne om at vurdere hyppigheden af deres klassekammeraters positive oplevelser med lærerne. Når man sammenligner tabel 1 og 2, er der generelt minimale forskelle mellem elevernes personlige oplevelser og deres vurdering af klassekammeraternes oplevelser med lærerne. Klassekammeraternes oplevelser afspejler de oplevelser, som eleverne selv har – på godt og ondt. Undtagelsen herfra er oplevelsen af tolerance: Hvor 38 % af eleverne selv sjældent eller aldrig oplever tolerance fra en lærer, så er det tilsvarende tal 29 %, når det gælder elevernes vurdering af deres klassekammeraters oplevelser.

Tabel 2

Hvor ofte har du, mens du har gået i 7. klasse, oplevet lærere, som...

	Hver dag	Flere gange om ugen	Flere gange om måneden	Sjældent	Aldrig
... respekterer en eller flere af dine klassekammerater?	29 %	30 %	29 %	8 %	5 %
... støtter en eller flere af dine klassekammerater og deres initiativer?	11 %	37 %	34 %	15 %	3 %
... motiverer en eller flere af dine klassekammerater	8 %	33 %	32 %	21 %	6 %
... er tolerant eller åben over for en eller flere af dine klassekammerater og deres initiativer?	13 %	24 %	35 %	19 %	10 %
... viser interesse over for en eller flere af dine klassekammerater?	13 %	32 %	32 %	16 %	8 %
... har forståelse for en eller flere af dine klassekammerater eller kan leve sig ind i deres situation?	17 %	32 %	31 %	14 %	6 %
... roser en eller flere af dine klassekammerater?	21 %	48 %	21 %	9 %	1 %

At klassekammeraternes samspil med lærerne har betydning for klassens generelle trivsel ses ved, at hyppigheden af positive oplevelser mellem klassekammerater og lærere har en sammenhæng med, hvordan resten af klassen agerer over for hinanden. Undersøgelsen viser således, at:

- elever der vurderer, at deres klassekammerater jævnligt har positive oplevelser med læreren, også ofte vurderer, at der er en rar omgangstone mellem eleverne⁴
- elever der vurderer, at deres klassekammerater jævnligt har positive oplevelser med læreren, også ofte vurderer, at eleverne er flinke over for hinanden.⁵

Hertil skal understreges, at elevernes interne relationer naturligvis også afhænger af en række andre faktorer, som ikke indgår i vores undersøgelse.

4 Der er en undtagelse herfra, idet der ikke kan påvises sammenhæng mellem omgangstone og at få udvist interesse.

5 Der er to undtagelser herfra, idet der ikke kan påvises sammenhæng mellem at være flink ved hinanden i klassen og at få udvist interesse og at få udvist tolerance.

Oplevelser der indikerer en negativ relation

Efter analysen af de positive oplevelsers hyppighed og konsekvenser for eleverne vil vi nu rette blikket mod de negative relationer mellem lærere og elever. Tabel 3 gengiver elevernes vurdering af omfanget af deres negative oplevelser med lærerne.

Tabel 3

Hvor ofte har du, mens du har gået i 7. klasse, oplevet lærere, som...

Svarkategorier/indikatorer	Hver dag	Flere gange om ugen	Flere gange om måneden	Sjældent	Aldrig
... ydmyger eller gør grin med dig?	1 %	2 %	5 %	22 %	70 %
... kommer med hånlige kommentarer om dig?	1 %	4 %	4 %	15 %	76 %
... fortæller, at du ikke duer til noget?	1 %	3 %	3 %	12 %	81 %
... forfølger dig? (fx gør dig til syndebuk hele tiden)	2 %	3 %	6 %	18 %	72 %
... truer dig?	1 %	1 %	2 %	7 %	89 %
... tager hårdt fat (fx i armen) i dig?	1 %	2 %	4 %	9 %	84 %
... ikke er opmærksom på dig? (overser eller ignorerer dig)	2 %	5 %	13 %	37 %	44 %
... skælder dig meget ud?	2 %	9 %	14 %	52 %	24 %

Ydmygelse og hån

Eleverne er ligesom ved gennemgangen af de positive oplevelser blevet bedt om at svare på de ovenstående spørgsmål ud fra deres oplevelser i 7. klasse. I denne relativt korte periode har 8 % jævnligt oplevet at blive ydmyget eller gjort til grin af en eller flere lærere, mens 10 % har oplevet ofte at blive hånet af en lærer. Blandt de interviewede elever har flere oplevet, at enten de selv eller deres klassekammerater er blevet ydmyget eller hånet af lærere:

? Når han [læreren] fx taler ned til dig, hvordan får du det så indeni?

>> Så har jeg bare lyst til at gå min vej, og bare lade ham være, og så bare smutte hjem. Det har jeg tit lyst til [...] Nogle gange, når læreren taler ned til en, fordi man får det virkelig ubehageligt inden i sig selv. (Pige, 7. klasse.)

>> Jamen, han havde sagt noget med, om hun var sød at læse op. Nåh nej, hun var ikke sød, så hun kunne ikke få lov at læse. Og så havde han skrevet en sætning på tavlen med en eller anden grim hund eller sådan noget, hvor han så havde sat hendes navn på. Og det syntes hun ikke var fedt. Og det var bare alting, der var rettet mod hende, så hun havde det rigtig, rigtig hårdt. Hun var rigtig ked af det, og hun græd meget.

? Stod det på i lang tid?

>> Jamen, altså det stod på en periode – en måneds tid eller sådan noget. (Pige, 7. klasse.)

Flere elever i undersøgelsen fortæller videre, at når man bliver hånet eller ydmyget, kan det være ødelæggende for deres selvværd:

>> Jeg føler mig sådan lidt mindre (pige, 7. klasse).

Ud over de henholdsvis 8 % og 10 %, der oplever ydmygelser eller hån jævnligt, svarer 22 % af eleverne, at de sjældent oplever ydmygelser, men trods alt har prøvet det. Tilsvarende angiver 15 % af eleverne, at de sjældent oplever hån fra lærerne. Hermed har i alt 30 % af eleverne oplevet at blive ydmyget og 24 % har oplevet hån fra en lærer på et eller andet tidspunkt inden for det sidste halve år. Endvidere viser undersøgelsen, at 7 % af eleverne jævnligt får fortalt af deres lærer, at de ikke duer til noget, og i alt har 19 % oplevet det i løbet af 7. klasse.

Forfølgelse

At blive forfulgt og gjort til syndebuk er også en negativ oplevelse, der er udbredt blandt eleverne – 11 % oplever det jævnligt, og 18 % har oplevet det på et eller andet tidspunkt inden for det sidste halve år. Oplevelsen genkendes blandt de interviewede elever:

>> Det er vores lærer. [...] Det er næsten altid de samme, den ryger ned på. Det er også dem med anden etnisk baggrund. Selvom det er dem bagved, der sidder og snakker eller dem foran, så er det dem, der får skylden – dem der får skælduden. (Pige, 7. klasse.)

>> Jamen, de fleste elever og lærere har det godt sammen – der er nogle få, der ikke kan sammen, men det er også, hvis lærerne har fået et eller andet billede af eleven, så slipper de det ikke igen. (Pige, 7. klasse.)

Det er frustrerende for eleverne, når lærerne gør dem til syndebuk, fordi de efter egen opfattelse ikke kan ændre lærernes indtryk af dem, uanset hvad de gør. Eleverne oplever en stigmatisering fra lærernes side, der påvirker deres trivsel, fordi eleverne ikke længere har fuld tillid til, at lærerne vil dem det bedste og hjælpe dem med deres problemer:

>> Ja, fordi de kender jo slet ikke én. Og hvis man lige har fået en ny lærer, så ved de jo slet ikke, hvordan man er. Og så har de måske hørt noget fra sidste år, og så tænker de: Jamen, ham gider jeg slet ikke at bruge tid på. Det, synes jeg, er alt for latterligt. (Dreng, 7. klasse.)

Eleverne fortæller videre om konsekvenserne af at blive udpeget som syndebuk:

>> Jeg var rigtig ked af det. Jeg havde slet ikke lyst til at hilse på dem eller snakke med dem. Bare ignorere dem... og lade dem komme forbi en og sådan noget. Men det giver selvfølgelig også bare problemer, fordi så begynder læreren også bare at ignorere en, og så gider de ikke hjælpe. Og så får man ikke rigtig noget ud af skoletimerne, og så laver man ikke rigtig noget. (Pige, 7. klasse.)

» Jeg blev sådan lidt trist og ked af det. Og så selvfølgelig lidt sur. (Dreng, 7. klasse.)

Trusler og fysiske overgreb

Mange elever oplever trusler og fysiske overgreb fra deres lærere. En ud af 25 oplever trusler enten hver dag, flere gange om ugen eller flere gange om måneden. En ud af 14 oplever med en tilsvarende frekvens, at lærere tager fysisk hårdt fat i dem, fx i armen. Kigger man samlet på elevernes oplevelser inden for det sidste halve år, så har i alt 11 % oplevet trusler, og 16 % har oplevet fysiske overgreb.

Manglende opmærksomhed

Tabel 3 viser, at 20 % af eleverne ofte oplever, at lærerne ikke er opmærksomme på dem, fx ved at de bliver overset eller ignoreret. 56 % har på et eller andet tidspunkt inden for det sidste halve år oplevet det. Problematikken handler ifølge de interviewede elever især om, at lærerne ikke er tilstrækkeligt opmærksomme på, hvordan eleverne har det personligt eller socialt i klassen, mens det i mindre grad handler om at blive overset rent fagligt. De interviewede elever tolker lærernes manglende opmærksomhed som ligegyldighed over for deres egne eller klassekammeraternes problemer:

» De [lærerne] skal også lige tænke på, at hvis der sidder en og græder i klassen, så skal de ikke bare lade personen være. Det har jeg også oplevet nogle gange. Hvis der er en, der har siddet og været ked af det, så har læreren bare begyndt at undervise, selv om personen sad og græd. Der synes jeg godt, man lige må tage hensyn og så gå hen og få snakket med den i stedet for bare [at lade] være... det synes jeg, er lidt synd.

? Hvad tænker du om det?

» Jeg tænker bare: Okay, er I bare fuldstændig ligeglade med os elever – om vi har det dårligt? Hvordan vi har det i skolen? Så jeg får det sådan rigtig dårligt med det, fordi så har man ikke lyst til at betro sig til den lærer, hvis det er, at han ikke gør noget ved det, eller hun ikke gør noget ved det. Så får man det dårligt. (Pige, 7. klasse.)

» Men jeg synes ikke, at det er i orden, hvis man nu er ked af det, og så læreren bare griner af det. Så føler man, at man ikke bliver taget alvorligt. Det er ikke så rart. Jeg har ikke selv prøvet det, men det har nogle af mine klassekammerater... og de har fortalt, hvordan det er, og de blev meget triste. (Kommentar fra spørgeskemaundersøgelse.)

? Hvordan har man det, når man har en lærer, der sådan overser én lidt?

» Så har man det ikke særlig godt, fordi så kan man ikke smile til hende ... fordi hun ved jo ikke, hvordan man har det, og man kigger bare sådan på hende. (Pige, 7. klasse.)

Meget skældud

Endelig er eleverne blevet spurgt om, hvor ofte de oplever at blive skældt meget ud af en

lærer. Til det spørgsmål svarer 25 % enten hver dag, flere gange om ugen eller flere gange om måneden. Nogle former for skældud kan være ødelæggende for elevernes trivsel. At blive råbt af foran klassen er én af dem, fordi det kan virke ydmygende for eleverne.⁶ Blandt de interviewede elever peger flere på, at skældud der kommer til udtryk ved, at lærerne råber af dem, er krænkende:

- >> Det er rimelig ... også sådan krænkende, fordi hvis man er den eneste, der bliver råbt af, og så de andre bare sidder og kigger på ... (Dreng, 7. klasse.)
- >> Jamen, på en måde så ødelægger de ens selvtillid, hvis det er, at de bare er sure hele tiden og bliver ved med at rakke ned på én. Fordi så tænker man, om det er ens egen skyld, at de bliver ved med at være sådan. (Pige, 7. klasse.)

Kun 24 % af eleverne har svaret, at de aldrig har oplevet at blive skældt meget ud inden for det sidste halve år, og dermed er denne negative oplevelse forholdsvis fremtrædende i 7. klasse.

Karakteristika ved elever, der har negative oplevelser med lærerne

Negative oplevelser er, som vist, en del af hverdagen i 7. klasse, og som det var tilfældet med de positive oplevelser, viser det sig også her, at det er de samme elever, der ofte har mange former for negative oplevelser. Med andre ord er der en stærk sammenhæng mellem de forskellige negative oplevelser, der indgår i undersøgelsen. Fx vil en elev, der ofte oplever at blive ydmyget eller gjort til grin, også ofte have andre negative oplevelser med lærerne.

Det er typisk drenge, der har negative oplevelser med deres lærere. Hermed er der, i modsætning til analysen af de positive oplevelser, en klar kønsmæssig forskel på eleverne. Drenge oplever oftere at

- blive ydmyget eller gjort til grin
- få fortalt, at de ikke duer til noget
- blive gjort til syndeboek
- blive truet
- blive taget hårdt fat i
- blive skældt meget ud.

Derudover er der visse andre karakteristika:

- Fagligt svage elever (selvvurdering) oplever oftere at blive mødt af hånlige kommentarer fra deres lærere end deres kammerater.
- Elever med anden etnisk baggrund oplever oftere, at der bliver taget hårdt fat i dem af deres lærere end elever med dansk baggrund.
- Elever i klasser med få elever oplever oftere at blive skældt ud af deres lærere end elever i klasser med mange elever.

Familiens økonomi, hvorvidt man modtager ekstraundervisning, eller antallet af lærere, som eleverne er i kontakt med, har derimod ikke nogen sammenhæng med forekomsten af negative oplevelser.

⁶ I Børnerådets rapport: *Opdragelse 2007, 2007* www.brd.dk, skelner eleverne mellem 'skældud' og 'meget skældud'. Her henviser eleverne til, at meget skældud ikke er frugtbar og offentlig skældud opleves som ydmygende. Derimod betragter eleverne skældud, hvor de voksne siger tingene i en alvorlig tone, som et konstruktivt element i deres opdragelse.

Undersøgelsen viser også, at jo oftere eleverne har negative oplevelser, jo mindre glade er de for at gå i skole⁷, ligesom de, ikke overraskende, er mindre glade for deres lærere, end de klassekammerater, der ikke oplever noget negativt i deres relationer til lærerne. Desuden viser tallene, at eleverne med de negative oplevelser, typisk har et mindre personligt forhold til deres lærere end deres klassekammerater. De oplever i mindre omfang:

- at de kan betro sig til deres lærere, hvis de har problemer⁸
- at lærerne hjælper dem, hvis de har problemer
- at de har et tæt forhold til deres lærere⁹
- at de bliver retfærdigt behandlet af lærerne.

Derimod er der – til forskel fra analysen af de positive oplevelser – ingen sammenhænge mellem forekomsten af negative oplevelser og elevernes vurdering af deres muligheder for at blive fagligt dygtigere i skolen, og deres vurdering af mulighederne for medbestemmelse i timerne.

Klassekammeraternes negative oplevelser med lærerne

Elevernes vurdering af deres klassekammeraters negative oplevelser med lærerne er gengivet i tabel 4. I modsætning til de positive oplevelser er der her stor forskel, når eleverne vurderer egne relationer og klassekammeraters relationer til lærerne. Nedenstående tabel viser, at eleverne finder, at klassekammeraterne har negative oplevelser med lærerne oftere, end de selv har.

Tabel 4

Hvor ofte har du, mens du har gået i 7. klasse, oplevet lærere, som...

	Hver dag	Flere gange om ugen	Flere gange om måneden	Sjældent	Aldrig
... ydmyger eller gør grin med en eller flere af dine klassekammerater?	2 %	8 %	14 %	35 %	41 %
... kommer med hånlige kommentarer om en eller flere af dine klassekammerater?	2 %	9 %	12 %	24 %	52 %
... fortæller en eller flere af dine klassekammerater, at de ikke duer til noget?	2 %	4 %	9 %	25 %	61 %
... forfølger en eller flere af dine klassekammerater? (fx gør de samme til syndebug hele tiden)	4 %	13 %	19 %	33 %	31 %
... truer en eller flere af dine klassekammerater?	2 %	3 %	9 %	15 %	72 %
... tager hårdt fat (fx i armen) i en eller flere af dine klassekammerater?	2 %	5 %	10 %	32 %	52 %
... ikke er opmærksom på en eller flere af dine klassekammerater? (overser eller ignorerer dem)	3 %	9 %	22 %	35 %	32 %
... skælder en eller flere af dine klassekammerater meget ud?	10 %	29 %	23 %	32 %	7 %

7 Der er en undtagelse fra dette, idet der ikke kan påvises en sammenhæng mellem, at man oplever at blive hånet, og at man er mindre glad for at gå i skole.

8 Denne sammenhæng kan ikke påvises mellem spørgsmålet "Oplever du, at du har et tæt forhold til dine lærere" og at blive overset/ignoreret.

9 Denne sammenhæng kan dog ikke påvises mellem spørgsmålet "Oplever du, at du har et tæt forhold til dine lærere" og at blive hånet, forfulgt og overset.

At eleverne vurderer, at hyppigheden af de negative oplevelser er større blandt klassekammeraterne end hos eleverne selv, er ikke overraskende. Tallene kan ikke umiddelbart sammenlignes 'lige over', idet én elev fx oplever at blive forfulgt, mens 10 elever er opmærksomme på, at forfølgelsen foregår. Det interessante i denne sammenhæng er derfor, at eleverne er opmærksomme på deres kammeraters relationer med lærerne, og at de andres negative oplevelser med lærerne har betydning for elevernes interne sociale relationer. Tallene viser da også, at:

- elever der vurderer, at deres klassekammerater jævnligt har negative oplevelser, også ofte vurderer, at der ikke er en rar omgangstone mellem eleverne
- elever der vurderer, at deres klassekammerater jævnligt har negative oplevelser, også ofte vurderer, at eleverne er mindre flinke ved hinanden.¹⁰

¹⁰ Der er tre undtagelser fra dette, idet der ikke kan påvises sammenhæng mellem at være flink ved hinanden i klassen og at blive henholdsvis ydmyget, hånet og skældt meget ud.

Mobber lærerne?

Mange elever angiver, at deres relationer til lærerne er præget af negative oplevelser som ydmygelser, hån, forfølgelser, trusler mv. Og nogle elever karakteriserer disse oplevelser som mobning fra lærernes side. Det viser sig således, at der er en stærk sammenhæng mellem at have negative oplevelser og at blive mobbet af lærerne. Direkte adspurgt svarer ca. hver tiende elev, at vedkommende har oplevet lærermobning inden for det sidste halve år. Ud af disse 10,5 % har 3,5 % oplevet mobning enten hver dag, flere gange om ugen eller flere gange om måneden:

Tabel 5

Hvor ofte har du, mens du har gået i 7. klasse, oplevet lærere, som mobber dig?

Hver dag	1 %
Flere gange om ugen	0,5 %
Flere gange om måneden	2 %
Sjældent	7 %
Aldrig	90 %

Ikke alle elever karakteriserer de negative oplevelser som mobning fra lærernes side, hvis man sammenligner tallene fra tabel 3 med ovenstående tabel. Denne forskel er umiddelbart overraskende, idet eleverne, som vist, giver mange eksempler på, at de er blevet ydmyget, hånet, truet og forfulgt af lærere. Samtidig har de fortalt om konsekvenserne heraf: De har ikke lyst til at komme i skole, de føler sig mindre værd, de får det "dårligt indeni", og de bliver kede af det. Alt sammen handlinger og følelsesmæssige konsekvenser, som man normalt ville karakterisere som mobning. Så hvorfor betegner de det ikke som mobning?

En forklaring kunne være, at eleverne nok har haft disse oplevelser med lærerne, men at påvirkningen ikke har været så alvorlig eller kontinuerlig, at eleverne vil kalde det for mobning. En anden forklaring kunne være, at eleverne generelt er meget varsomme med at betegne deres læreres adfærd som mobning. I det kvalitative datamateriale er der flere eksempler på, at eleverne er forsigtige med at bruge ordet mobning, når man spørger dybere ind til deres oplevelser med lærerne:

- ? Syntes du, at det var mobning, at hun hele tiden gav dig skylden for noget, som du ikke havde gjort?
- >> Det var nok lige på randen.
- ? Stod det på i lang tid, at hun gav dig skylden?
- >> Ja. Vi havde hende i tre år... og så andet år eller sådan noget, der sagde vi det til hende. Og så fik vi det så ordnet. (Dreng, 7. klasse.)

? Følte du, at det var mobning, dengang de [lærerne] var efter dig?

>> Elev: Altså, jeg ved ikke, om jeg følte mig mobbet af dem. Men jeg følte mig i hvert fald ikke tilpas, når jeg havde dem. Jeg følte ikke, det var rart, når jeg skulle have dem, og det var sådan, når de kom til timerne, så tænkte jeg bare: Øv, ikke den lærer! Og de dage, hvor jeg skulle have dem, der gad jeg ikke i skole... Så jeg synes ikke, det er fedt. Men det er vel også en form for mobning. (Pige, 7. klasse.)

? Hvis du nu tænker på ham, som altid giver de samme skyld for noget, synes du så, det er mobning, når han gør sådan?

>> Jeg ved ikke, om man skal kalde det mobning. Jeg ved heller ikke, hvad jeg ellers skulle kalde det, fordi det er vel en form for mobning. Fordi du hele tiden er over en elev eller nogle elever... så du er egentlig hele tiden over dem. Så det kan jo egentlig godt være mobning – på en måde. (Pige, 7. klasse.)

Citaterne viser, at eleverne er tilbageholdende med entydigt at benævne lærernes adfærd som mobning – på trods af at læreren gennem den systematiske forfølgelse af dem eller deres klassekammerater udfører en række gentagne krænkende handlinger over for en person, som læreren har magt over. En adfærd, der kan betegnes som mobning, jævnfør nedenstående definition udviklet af DCUM:

Mobning

- er en eller gentagne krænkende handlinger, der overskrider den enkeltes grænser
- indebærer en ubalance i magtforholdet mellem den/dem der mobber og den, der bliver mobbet
- er et socialt fænomen, der involverer to eller flere personer.¹¹

At eleverne holder sig tilbage, kan skyldes, at de generelt tænker på mobning, som noget der foregår mellem dem og deres kammerater. Måske fordi antimobbekampagner typisk er rettet mod elevernes forhold til hinanden og ikke berører de eventuelt negative relationer mellem elever og lærere. Derudover handler de enkelte skolers 'klasseregler' typisk om at regulere elevernes adfærd over for hinanden, mens regler, der omhandler lærernes adfærd, oftest er fraværende i disse regelsæt. Endelig viser en gennemgang af antimobbestrategier i folkeskolen, at regler eller mål for lærernes adfærd – herunder mobning af elever – ikke er et element i strategierne.¹²

Eleverne bliver hermed stort set udelukkende informeret om mobning, som et fænomen der kommer til udtryk mellem elever – og ikke mellem elever og lærere. Derfor er der måske ligefrem elever, der ikke kan forestille sig, at man kan betegne en lærers adfærd som mobning.

Mobning fra lærere finder sted

Som vist er nogle elever varsomme eller tilbageholdende med at betegne deres læreres adfærd som mobning. Dog viser undersøgelsen, at 10,5 % af eleverne har oplevet noget, de

¹¹ Der findes også andre definitioner på mobning, se portalen www.sammenmodmobning.dk

¹² Klaus Henriksen og Helle Rabøl Hansen: "Hver anden handleplan mod mobning er en ommer", 2008. www.sammenmodmobning.dk.

direkte beskriver som mobning fra en lærer på et eller andet tidspunkt inden for det sidste halve år. Lærernes mobning er ud fra elevernes udsagn typisk verbal, men kan også have en mere fysisk karakter. Neden for er et udsnit af kommentarer fra spørgeskemaundersøgelsen, hvor eleverne er blevet bedt om at beskrive, hvordan læreren/lærerne mobbede dem:

- >> Jamen, når man har frikvarter, kommer han bare hen og siger alt muligt med, at man ikke bliver til noget og en masse andet.
- >> Vi sad i fysiktimen, og så siger min fysiklærer, at elever som mig burde høre efter, for vi bliver ikke til noget.
- >> At en lærer kigger på en elevs numse og siger det til den, man går ved siden af.
- >> At en lærer hele tiden var efter mig og endte med at tage hårdt fat i armen på mig – og ville ikke give slip.
- >> Der kommer bare nogle nedladende kommentarer en gang imellem, og det gør rigtig ondt, hvis de mener det. Og det oplever jeg som mobning.
- >> Han kaldte mig grimme ting og blev ved med at komme med ufatteligt dumme kommentarer, overså mig og meget, meget andet.

Analysen af de 10,5 %, der har angivet at blive mobbet af en lærer, viser, at mobningen typisk forekommer i timerne (66 %), men den kan også foregå i frikvartererne (14 %), efter skole (2 %) eller andre steder (19 %). Endvidere angiver eleverne, at det primært er én lærer, der mobber (79 %), mens resten af eleverne svarer, at de mobbes af 2-3 lærere (14 %), af 4-5 lærere (2 %) eller af flere end 5 lærere (5 %). De mobbede elever taler typisk med deres forældre og dernæst med deres venner om oplevelserne, men der er også en del af eleverne, der ikke taler med nogen om det, se tabel 6. I tabellen har eleverne haft mulighed for at sætte flere krydser. Kategorien 'Ingen' udelukker dog rent logisk, at man sætter kryds ved andre muligheder, og derfor kan de elever, der har sat kryds ved 'Ingen' forventes kun at have sat kryds ved denne ene mulighed.

Tabel 6

Hvem har du talt med om lærerens/lærernes mobning af dig?

Forældre	45 %
Venner	36 %
Ingen	33 %
Andre	22 %
Skoleinspektøren	14 %
En lærer	14 %
Søskende	12 %
Klubmedarbejder/pædagog	5 %
Elevrådet	3 %
Skolesygeplejersken/sundhedsplejersken	2 %
Sportstrænere	2 %

De 33 %, der ikke taler med nogen om deres oplevelser, kan derfor ses som et forholdsvis 'rent' tal for, hvor mange af eleverne, der er alene med deres oplevelser. At blive mobbet af en lærer risikerer at medføre social isolation for de involverede elever. De elever, der ikke taler med nogen om oplevelsen, risikerer derudover, at deres sociale isolation yderligere forstærkes, fordi eleverne ikke får bearbejdet det fysiske eller psykiske overgreb fra læreren.

Endelig viser undersøgelsen, at de elever, der mobbes af lærere, er en særligt udsat gruppe. De bliver ikke blot mobbet af deres lærer/lærere, men bliver også typisk mobbet af deres klassekammerater eller af andre elever på skolen. Det er således en gruppe af elever, der både føler sig utryk i forhold til kammeraterne og i forhold til en eller flere af lærerne. En sådan utryk er naturligvis ikke befordrende for disse elevers trivsel. Derimod har køn, etnicitet, familiens økonomi, fagligt niveau (selvvurdering), antal elever i klassen eller det antal lærere, eleven har, ingen betydning for, om man bliver mobbet af en lærer.

Ud over de personlige erfaringer med mobning fra en lærer oplever en del af eleverne også jævnligt situationer, hvor læreren mobber en klassekammerat. Nedenstående tabel viser, at 6 % oplever det jævnligt, og at i alt 21 % har oplevet det inden for det seneste halve år.

Tabel 7

Hvor ofte har du, mens du har gået i 7. klasse, oplevet lærere, som mobber en eller flere af dine klassekammerater?

Hver dag	1 %
Flere gange om ugen	2 %
Flere gange om måneden	3 %
Sjældent	15 %
Aldrig	80 %

Endelig kan en lærer også mobbe mere indirekte ved, at læreren understøtter eller legitimerer, at eleverne mobber hinanden. Eksempelvis kan læreren grine med og dermed signalere, at vedkommende finder mobbernes adfærd acceptabel. Ifølge undersøgelsen har 4 % af eleverne oplevet, at en lærer har grinet med, når de er blevet mobbet af en klassekammerat¹³, mens 10 % har oplevet denne adfærd møntet på deres klassekammerater.¹⁴

¹³ På spørgsmålet: "Har du oplevet lærere, mens du har gået i 7. klasse, der har grinet med, når nogle elever har mobbet dig?", svarer de resterende elever 'Nej' (28 %), 'Ved ikke' (7 %) eller 'Jeg er ikke blevet mobbet' (62 %).

¹⁴ På spørgsmålet: "Har du oplevet lærere, mens du har gået i 7. klasse, der har grinet med, når nogle elever har mobbet andre elever fra klassen?", svarer de resterende elever 'Nej' (72 %) eller 'Ved ikke' (18 %).

At turde sige fra

Eleverne tager klart afstand fra, at lærere mobber elever. På spørgsmålet: "Synes du, at det er i orden, at en lærer mobber en elev?" svarer 95 % 'Nej', mens 3 % svarer 'Ja' og 3 % svarer 'Ved ikke'. På trods af denne udmelding fra eleverne, giver de samtidig udtryk for, at det er vanskeligere at sige fra over for en lærer, der mobber dem, end over for deres kammerater. Vanskelighederne udspringer af, at mobning fra lærere, som vi allerede har været inde på, foregår i et asymmetrisk magtforhold:

- » Ja, fordi hvis det var min kammerat, så ville jeg godt turde sige igen – altså, ikke sådan mobbe dem, men sådan sige fra, ikke. Men det ville jeg ikke turde over for en lærer. (Pige, 7. klasse.)
- » Jeg synes godt, det kan være svært at gå hen og sige til en lærer: Jeg føler, at du mobber mig, eller at du er over mig hele tiden. (Pige, 7. klasse.)
- » Altså, jeg tror, at når det er læreren [der mobber], så har man lidt sværere ved at sige fra, fordi det netop er en voksen og ikke en, man kender lige så godt som dem, man har gået i klasse med hele livet. (Pige, 7. klasse.)
- » Så jeg ville føle, at det var værre, hvis det var en lærer, som mobbede mig, for så ville jeg heller ikke have det godt med at komme over på skolen, fordi veninder og venner og sådan noget, dem kan man bare lukke af fra – lade dem være – det kan du ikke med en lærer, der underviser dig. (Pige, 7. klasse.)

Det asymmetriske magtforhold kan også betyde, at eleverne har svært ved at sige fra over for de negative oplevelser, som de ikke betragter som mobning, men som de stadig finder ubehagelige. Endelig fremhæver de interviewede elever, at fordi lærerne er voksne, burde de vide bedre end at mobbe eleverne:

- » Jeg synes, at det er mere irriterende, hvis det er lærere, der mobber, end hvis det er en på ens egen alder, der gør det. Fordi hvis det er en lærer, så ved han jo, at man ikke skal gøre det. (Pige, 7. klasse.)
- » Jamen, jeg synes måske, det er lidt værre, hvis det er en lærer, der mobber, fordi han er jo uddannet til at være lærer. (Pige, 7. klasse.)
- » Så er det en voksen, og om dem tænker man... det må de da ikke og sådan noget. (Dreng, 7. klasse.)
- » Når det er en lærer, [der mobber], så er det nok lidt mere sådan: Hvad har jeg gjort og hvorfor... fordi de voksne regner man jo sådan for lidt mere ansvarsbevidste og sådan... så det ville nok sådan være lidt mere hårdt, fordi de jo er voksne og burde vide, hvad de gør. (Pige, 7. klasse.)

Relationernes betydning for elevernes trivsel og læring

At opleve respekt, tolerance, forståelse, interesse mv. i samværet med sine lærere er afgørende for, at eleverne trives fagligt og socialt i skolen. Undersøgelsen viser, at disse elementer ikke bare er fraværende, men også er vendt til blandt andet oplevelser af forfølgelse, ydmygelser, trusler og fysiske overgreb for en forholdsvis stor del af eleverne i undersøgelsen.

Resultatet er efter vores mening nedslående af flere årsager. For det første på grund af de omfattende konsekvenser for de implicerede elever i form af blandt andet værdighedstab, lavere selvværd, utryghed og dårligere indlæring. For det andet, fordi oplevelserne udspiller sig i et asymmetrisk magtforhold mellem lærer og elev. Læreren er en autoritet i klasserummet, som eleverne ikke kan undgå at forholde sig til. Denne autoritet giver læreren mulighed for at definere klasserummet, som han eller hun ønsker det: et rum præget af respekt, interesse og forståelse eller et rum præget af ydmygelser, hån og forfølgelse. Et klasseværelse, der rummer mange negative relationer mellem lærere og elever, skaber en grundlæggende utryghed og en vogten på hinanden og læreren, da eleverne ikke kan vide, hvornår enten de eller deres klassekammerater udsættes for krænkelser eller overgreb fra lærernes side. At skulle fungere fagligt og socialt i et sådant miljø er ikke let. Omvendt bidrager positive relationer mellem lærere og elever til tryk hos den enkelte elev og i klassen generelt.

Professor Dorte Marie Søndergaards forskning omkring social angst¹⁵ i skoleklasser underbygger, at læreren er en central faktor for elevernes trivsel. Ifølge Dorte Marie Søndergaard har lærernes valg af autoritetsstrategier stor betydning for den sociale angst¹⁶ i en klasse og dermed for elevernes sociale trivsel. Den sociale angst vil altid være potentielt til stede i en klasse, men hvorvidt den blusser op, afhænger af en række konstituerende kræfter – heriblandt lærernes autoritetsstrategier. Den valgte strategi kan således, hvis den bygger på fx foragt, være med til at forøge den sociale angst i en klasse. Dorte Marie Søndergaard påpeger, at:

Hvis der er tale om autoritetsstrategier, der i sig selv er foragtproducerende, så puster det også til den sociale angst. Strategier som aktiverer hån, værdighedsberøvelse, latterliggørelse, ydmygelse etc. – sådan nogle strategier kan komme til at linke støttende ind i eventuelt foragtproducerende praksisser blandt børnene. Nogle gange kan sådan nogle autoritetsstrategier løbe foragtproduktionen i gang blandt børnene.¹⁷

¹⁵ Jævnfør Dorte Marie Søndergaards oplæg på konferencen: Trivsel og fællesskaber i skolen, 10. marts 2009, der blev afholdt af Dansk Center for Undervisningsmiljø. Dorte Marie Søndergaard er professor på DPU, og udgiver en artikel i oktober 2009 om sin forskning om social angst i skoleklasser.

¹⁶ Begrebet 'social angst' bygger her på en socialpsykologisk forståelse af mennesket som eksistentielt afhængigt af social indlejring: Vi er som mennesker eksistentielt afhængige af at tilhøre fællesskaber, og angsten opstår, når den indlejring bliver truet; når løftet om at høre til bliver truet.

¹⁷ Oplæg fra Dorte Marie Søndergaard på konferencen: Trivsel og fællesskaber i skolen.

Og videre:

Lærernes autoritetsstrategier behøver ikke at være rettet mod de samme børn på de samme tidspunkter for, at de kommer til at fungere på den måde. Kraften ligger i den norm, som strategien sætter – normen for, hvad vi kan gøre i vores klasse. Og den norm kan være én, der puster til den sociale angst.¹⁸

Lærernes adfærd påvirker således ikke kun den enkelte elev, der udsættes for krænkelser, men kan også risikere at have en negativt afsmittende effekt på elevernes adfærd over for hinanden. Når læreren bruger hån, ydmygelser eller andre negative adfærdsmønstre kan det være med til at legitimere elevernes brug af de selvsamme adfærdsmønstre over for hinanden – og dermed skabes en utryk social kultur i klassen.

Samtidig kan valget af en negativ autoritetsstrategi ifølge Dorte Marie Søndergaard også medføre, at elevernes betingelser for læring forværres. Et højt, socialt angstniveau indebærer, at eleverne ikke kan koncentrere sig om det faglige indhold, fordi de udelukkende fokuserer på social overlevelse. Med andre ord hænger det faglige og det sociale ubrydeligt sammen. Denne pointe underbygges af andre undersøgelser. Fx har Dansk Clearinghouse for Uddannelsesforskning i et omfattende systematisk review (april 2008) undersøgt sammenhængen mellem lærerkompetencer og elevlæring. Reviewet fremhæver særligt to forhold, der har betydning. For det første lærerens evne til at etablere sociale relationer til eleverne og for det andet lærerens evne til at 'regellede', dvs. evner til klart og eksplicit at udtrykke hvilke regler, der gælder for klassens arbejde, og derigennem bevirke, at eleverne lidt efter lidt selv overtager disse regler. Hertil kommer, at læreren skal være dygtig til sit fag¹⁹. Hos de interviewede elever i nærværende undersøgelse ses også denne sammenhæng mellem deres relationer til læreren og deres faglige og sociale trivsel. Her i forhold til fagligheden:

? Hvordan påvirker det dig, når du har de 'gode' lærere?

>> Man er sådan mere glad og har mere lyst til at lave noget – altså, det er lettere, synes jeg.

? Lektierne er lettere?

>> Ja, fordi man sådan også har fået turdet spørge ... fordi der er nogle gange, hvor man godt kan blive ... hvis man har spurgt mange gange om flere forskellige ting, og så bliver ved med at spørge, så er det ikke altid, at man lige vil spørge om det hele, og så er der nogle ting, man ikke får lavet, fordi man ikke sådan helt forstår det.

? Er det lettere at spørge en 'god' lærer?

>> Ja, det synes jeg.

¹⁸ Oplæg fra Dorte Marie Søndergaard på konferencen: Trivsel og fællesskaber i skolen.

¹⁹ Nordenbo, S.E., Søgaard Larsen, M., Tiftikci, N., Wendt, R.E., & Susan Østergaard: *Lærerkompetencer og elevers læring i førskole og skole – Et systematisk review udført for Kunnskapsdepartementet*, Oslo, 2008. I: Evidensbasen. København: Dansk Clearinghouse for Uddannelsesforskning, DPU, Aarhus Universitet.

? Hvorfor er det det?

>> Det er ligesom om, at man så er mere glad for personen og sådan lidt mere... kender personen, fordi man er glad for dem, og så snakker man lidt mere med dem, og så tør jeg i hvert fald mere at sige noget... (Pige, 7. klasse.)

Andre elever kommer med eksempler på, hvordan den gode stemning og det gode forhold til en lærer virker ind på deres personlige og sociale trivsel:

? Hvad betyder det, når man så skal i skole og ved, at man skal have en god lærer?

>> Det betyder meget, fordi man er rigtig glad. Man tænker: Okay, ham skal jeg have mange timer i dag, det bliver hyggeligt, eller hende skal jeg have mange timer og sådan noget. Og så når personen så kommer ind og er glad og smiler, så bliver man bare glad indvendig, så kan man ikke ... selv om man har været sur eller sådan noget, så kan man ikke lade være med at være glad, når ens yndlingslærer kommer ind og er glad og sådan noget. Det synes jeg, er rigtig dejligt. Det gør meget for mine timer. (Pige, 7. klasse.)

Der er således ingen tvivl om, at lærerne er et vigtigt element i elevernes faglige og sociale trivsel i skolen. Lærerne sidder i kraft af deres alder, autoritet og magtposition med nøglen til at etablere positive sociale relationer mellem dem og eleverne, og derfor har lærerne et stort ansvar for, via deres adfærd, at give eleverne de bedste betingelser for at trives i skolen.

Den gode relation

– set med elevernes øjne

Efter denne gennemgang af de positive og negative oplevelsers hyppighed og konsekvenser for eleverne står det klart, at der fremadrettet er behov for at sætte fokus på, hvordan man kan skabe og vedligeholde positive relationer mellem lærere og elever. I det følgende videregiver vi elevernes syn på, hvilke elementer de finder afgørende for en god relation mellem dem og lærerne. Og for eleverne er nøgleordene: humor, faglig seriøsitet og interesse.

Humor og faglig seriøsitet i undervisningen

Blandt eleverne er der generel enighed om, at en god lærer er en, der kan lave lidt sjov – og samtidig kan levere en god undervisning. Der er hermed ikke tale om, at eleverne bare vil have det sjovt. De lægger også meget vægt på, at læreren er seriøs omkring det faglige indhold:

- » Men [en god lærer] det er også en, der kan finde en balance med, at man godt kan have det sjovt, men at man også får lavet noget. (Pige, 7. klasse.)
- » Altså, vi arbejder seriøst, mens vi også kan have det sjovt. Det er det, der er den gode lærer. (Pige, 7. klasse.)
- » Det er en [lærer], der godt lige kan tage noget sjovt, men stadigvæk også er alvorlig. (Dreng, 7. klasse.)
- » Det er godt, at læreren også har tid til at lave lidt sjov med eleverne i stedet for bare at køre derudaf med opgaver hele timen. Det er godt at få et lille 'break' engang i mellem. (Kommentar fra spørgeskemaundersøgelse.)

Humor i form af fx godmodige drillerier og sjove bemærkninger mellem elever og lærere er et vigtigt element for eleverne, fordi det bringer en god stemning ind i klassen. Humoren er med til at løsne op i forholdet mellem lærere og elever og mindsker 'afstanden' mellem de to parter, idet den tilføjer positive kvaliteter til den sociale dimension mellem parterne:

- » Fordi så kommer man mere på "bølge" længde med dem, altså at de er en af os. Ikke bare en eller anden tosse, der står og skriger oppe ved tavlen. (Kommentar fra spørgeskemaundersøgelse.)

Men humoren skal finde en balance. Nogle gange kan det glide over i noget, som ikke alle finder sjovt. Balancen kan være svær at finde, fordi eleverne reagerer forskelligt på lærernes humor:

- » Ja, men altså, der er også lidt forskel på det, fordi der er nogle elever, der tager det mere personligt end andre, og det er jo også en balance, man skal finde... nogen må man godt lave lidt mere sjov med, mens man skal passe lidt på med andre. Der er nogen, der ikke kan tage, at man bliver lavet sjov med, hvor der er andre, der synes, at det er rigtig sjovt at blive lavet sjov med. Så på den måde skal der også være en balance. (Pige, 7. klasse.)

At det kan være en svær balance at finde understreges af en række udsagn fra elever i undersøgelsen, der har oplevet, at en lærer – med sin humor – er gået over deres grænser. Eleverne oplever ikke, at læreren bevidst har forsøgt at gøre dem kede af det, men at læreren ikke har været tilstrækkelig opmærksom på, hvor deres grænser gik:

- » Jeg tror bare, at hun [læreren] mener det i sjov, men bare ikke er klar over, hvor ens grænser egentlig går, og hvor man ikke synes, at det er sjovt længere. (Pige, 7. klasse.)
- » Jeg tror bare, at det er for at være sjov – bare for at hygge i timerne og sådan noget, så det ikke bare skal være surt hele tiden, men nogle gange kan det godt blive lidt for meget med det (pige, 7. klasse).

I spørgeskemaundersøgelsen er eleverne blevet spurgt om deres holdning til drillerier for sjov fra en lærer. Humor er naturligvis andet og mere end sjove drillerier, men tabellen giver trods alt en pejling på netop problematikken omkring at finde en balance. Tabel 8 viser, at 2/3 af eleverne mener, at det er i orden, at en lærer driller for sjov, mens den resterende tredjedel enten svarer entydigt 'Nej' eller er i tvivl om deres holdning. Tallene kan derfor indikere, at nogle elever svarer 'Nej'/'Ved ikke', fordi de har oplevet, at der ikke var en balance i drillerierne.

Tabel 8

Synes du, at det er i orden, at en lærer driller en elev for sjov?

Ja	66 %
Nej	14 %
Ved ikke	20 %

I forlængelse af diskussionen omkring at finde en balance peger eleverne også på, at de skal sende tydelige signaler til læreren, hvis deres grænser bliver overskredet. Eleverne er bevidste om, at de nogle gange sender tvetydige signaler:

- » Altså, hvor de [klassekammeraterne] har grinet af det inde i klassen, men hvor de bagefter har sagt, at det ikke var så sjovt. Men det er også svært for læreren at finde ud af, om de synes, at det er sjovt eller ikke er sjovt. (Pige, 7. klasse.)
- » De fleste synes, at det er sjovt, når lærerne kommer med en eller anden kommentar, men der er nogen, der tager det meget personligt. Og det er også svært for læreren at finde ud af, når de bare griner af det i klassen. (Pige, 7. klasse.)

Men at sige fra over for en lærer kan, som tidligere nævnt, være svært for eleverne. Problemet i forhold til lærerens humor kan ligge i, at de øvrige klassekammerater måske griner og har det sjovt, og derfor vil man ikke skille sig ud ved at sige fra over for læreren:

- » Fordi måske bliver eleven ked af det. Selvom han eller hun griner, kan det jo godt være, at de bare gør det for, at de andre ikke tror, man er et tudefjæs. Men i virkeligheden bliver man ked af det. (Kommentar fra spørgeskemaundersøgelse.)

Afslutningsvis skal det nævnes, at lærernes humor – fx i form af sjove bemærkninger om eleverne – kan rumme en potentiel fare for, at lærerne ubevidst gennem denne form for humor kommer til at inspirere eleverne på en uhensigtsmæssig måde:

- » Fordi det [drilleri for sjov] kan give eleverne i klassen idéer til at mobbe denne person, som læreren driller for sjov. (Kommentar fra spørgeskemaundersøgelse.)

Interesse fra lærerne

Eleverne peger på et tredje vigtigt aspekt i opbygningen af positive relationer mellem lærere og elever: interesse. De efterspørger lærere, der ikke udelukkende kommer for undervisningens skyld, men også fordi de er interesserede i eleverne og gerne vil hjælpe dem og klassen til bedre trivsel:

- ? Kan du prøve at beskrive, hvordan en dårlig lærer er – hvad gør en dårlig lærer, og hvad siger en dårlig lærer?
- » Det er en, der meget let bliver sur eller bare er lidt ligeglad med, hvad der sådan sker i klassen. Bare kommer ind til timen og underviser og går igen. (Pige, 7. klasse.)
- » Sur, muggen, og bare altid... altid hakker på en og alt sådan noget. Bare allerede ser tom ud i ansigtet, når man ser dem. Hvis nu læreren kommer ind og smiler og siger "hej!", så kan man se: Okay, det er en sød lærer. Men hvis læreren kommer ind og er helt tom i ansigtet, så får man allerede hovedpine der. (Pige, 7. klasse.)
- » Jamen, at de viser, at de nærmest er [for] overlegne til at hjælpe en person, der har det skidt. (Pige, 7. klasse.)

Interesse fra lærerne viser sig blandt andet i måden, hvorpå de forholder sig til konflikter eller mobning mellem eleverne. For eleverne er det vigtigt, at lærerne bryder ind, når de opdager konflikter eller mobning, fordi lærerne hermed signalerer interesse i klassens trivsel. At lærerne intervenerer, er det første skridt, der skal tages fra lærernes side, ifølge eleverne i undersøgelsen. Hvorvidt læreren også skal bidrage til at løse problemet afhænger af, om der er tale om konflikter eller mobning. Konflikter kan eleverne nogle gange løse selv:

- » Hun [læreren] går hen og spørger, hvad der er galt – hører begge historier og hjælper med at løse det, hvis de ikke selv kan løse det. Altså, sådan sige: "I kan godt prøve at løse det selv, men hvis I ikke kan, så er jeg nødt til at snakke med jer, fordi vi skal løse det. (Pige, 7. klasse.)

Andre gange kan eleverne ikke selv løse konflikterne, fordi de typisk befinder sig i en op-hidset situation, som de ikke kan komme ud af på fornuftig vis uden hjælp fra en lærer:

? Kan det være svært at tale om – altså, hvis det bare er jer elever?

>> Ja, det kan det godt, fordi så er personerne jo nok sure på hinanden, og så er det mere... altså, så bliver det jo nemmere kørt op i en spids. Fordi når hun [læreren] sidder og snakker om det, så har du ligesom mere ro til at gøre det og sådan noget, fordi hvis der er nogle af de andre, der siger noget, så bliver de tysset på, og så kan du ligesom selv sige det. (Dreng, 7. klasse.)

Når samtalen falder på mobning, er der stor enighed blandt eleverne om, at her skal lærerne altid spille en aktiv rolle i løsningen af problemerne. Eleverne er meget bevidste om de omfattende konsekvenser, mobning kan have for dem og deres klassekammerater. Derfor hverken ønsker eller magter eleverne at løfte denne opgave alene, og hvis lærerne ikke griber ind over for mobningen, oplever eleverne det som ligegyldighed fra lærernes side. Flere elever peger ligefrem på, at lærerne er med til at legitimere mobning mellem klassekammerater, når de ikke griber ind:

>> Jamen altså, jeg har prøvet det før – at de bare har sagt: ”Det må I selv klare, fordi det er ikke noget, jeg kan gøre noget ved”.

? Hvad får det jer til at føle?

>> Det virker også på en måde som om, at de mobber – at de er fuldstændig ligeglade, som de andre også er. (Pige, 7. klasse.)

>> Jamen, det får mig til at føle sådan, at man heller ikke føler, at man kan stole på dem – altså, at du så ikke rigtig har nogen, du kan stole på, fordi at du netop har det skidt med, at folk mobber, og så kommer de og er ligeglade med det... hvis du direkte kommer til en lærer, og de siger: ”Jamen, det må du selv klare”... fordi det kræver også meget mod at komme til læreren for at sige [det]. (Pige, 7. klasse.)

Efterspørgslen på interesse fra lærerne afgrænser sig dog ikke kun til problemer i skoletiden.²⁰ Eleverne peger også på, at lærerne gerne må interessere sig for deres personlige forhold og problemer. Ifølge eleverne skal lærerne ikke være et ekstra sæt forældre eller vide (for) meget om elevernes privatliv, men eleverne efterspørger, at lærerne er opmærksomme på dem og deres eventuelle problemer:

>> Altså, det er også sådan, hvis der fx nu er et eller andet med ens forældre eller sådan noget, og hvis man så er ked af det, så kan jeg godt lide, hvis de [lærerne] spørger, og man så lige snakker med dem [...]. Men det skal heller ikke blive alt for personligt. (Pige, 7. klasse.)

- » De må godt være lidt opmærksomme på, hvordan man er, når man kommer hen i skolen – om man er, som man egentlig plejer at være. Fordi hvis man nu er mere ked af det eller stille eller sådan noget, så kunne det jo være rart nok, at de spurgte, hvis man ikke selv havde lyst til at gå over og sige, at man er lidt ked af det og sådan noget. Så er det jo rart nok, når de selv spørger – så er det lidt lettere. (Pige, 7. klasse.)

? Er der noget, som en lærer skal være særlig opmærksom på?

- » Altså, hvordan man har det. Og hvordan... man kan se den persons tristhed. De må godt hjælpe en, der har det svært. (Pige, 7. klasse.)

Elevernes rolle i opbygningen af positive relationer

De positive relationer skal lærerne skabe i fællesskab med eleverne, og ifølge undersøgelsen er eleverne bevidste om deres rolle i relationsopbygningen. De ved godt, at de også skal opføre sig respektfuldt over for læreren, hvis der skal opbygges positive relationer imellem dem:

- » Vi skal selvfølgelig opføre os ligesom den gode lærer. Vi skal heller ikke tale ned til dem eller svare igen eller altid være sure. Vi skal også være glade og være aktive i timerne og tale pænt til dem. Fordi hvis vi begynder at tale ned til dem, så taler de selvfølgelig også ned til os. (Pige, 7. klasse.)

Flere elever peger i den forbindelse på, at elever, der ikke opfører sig som ovenfor beskrevet, kan være med til at ødelægge den gode stemning i klassen, fordi de påvirker både de andre elevers og lærerens koncentration:

- » Altså, det påvirker i hvert fald os andre – vi bliver irriterede og kan så heller ikke koncentrere os. Det siger vi så til vores lærer, og hun siger det så til den elev. Hvis eleven stopper, så er det fint nok, men hvis eleven bliver ved, så kunne man godt forestille sig, at læreren blev sådan en lille smule stresset, fordi det jo alligevel er en masse elever, der skal holdes styr på. Og hvis der så er nogen, der irriterer de andre og ikke gider stoppe, så... (Pige, 7. klasse.)

Afslutningsvis skal det nævnes, at eleverne gennemgående er loyale over for deres lærere i forbindelse med relationsopbygningen. Hvis eleverne primært oplever positive relationer med deres lærere, så er de tilsvarende overbærende, hvis læreren fx har en dårlig dag. Eleverne ændrer ikke lige pludselig holdning til en lærer, som de normalt har det godt sammen med:

- » Altså, en af vores lærere, altid når han kommer ind, og han smiler og laver sjov med ting, så alle de er bare glade [...] Så er der så selvfølgelig også nogle dage, hvor han er sur, og selvfølgelig skal der også være plads til det. (Pige, 7. klasse.)

Afrunding

Mange elever i 7. klasse har relationer til deres lærere, der er præget af positive oplevelser, hvilket er befordrende for disse elevers faglige og sociale trivsel i skolen. Desværre er der også mange elever, hvis relationer til lærerne er præget af negative oplevelser. De oplever jævnligt at blive ydmyget, hånet, forfulgt, truet og ignoreret – og konsekvenserne heraf er store. At føle sig mindre værd, at blive ked af det, at føle sig krænket. Det er nogle af de ord, eleverne sætter på deres oplevelser med lærerne.

At eleverne er tvunget til at forholde sig til læreren dagligt eller ugentligt er desuden med til at fastholde disse negative følelser i elevernes dagligdag. Nogle elever betegner deres oplevelser som mobning, andre gør ikke. Under alle omstændigheder nedbryder verbale og fysiske overgreb af denne karakter den grundlæggende tryghed, der er afgørende for, at eleverne trives og er i stand til at modtage læring i skolen.

Bryd tabu!

At krænkelserne har mærkbare konsekvenser for eleverne viser både denne og tidligere undersøgelser.²¹ Eleverne er udsat for uacceptable overgreb, og derfor er der behov for en kulturændring i skolen og blandt lærerne. Men for at ændre kulturen, er det nødvendigt, at man bryder det tabu, der gør, at man ikke taler om, at nogle lærere ydmyger, håner, forfølger, ignorerer og truer elever.

For at bryde tabuet skal der skabes en platform og en kultur, hvor det er legalt for både elever, forældre, lærere, skoleledelse og skolebestyrelse at italesætte problemerne omkring lærernes adfærd:

- Hvad er acceptabel adfærd over for eleverne?
- Sker der overgreb fra lærerside – og hvordan?
- Hvilke mekanismer er på spil?
- Hvordan reagerer man, hvis man ser en kollega udøve verbale eller fysiske overgreb på en elev?

Ved at italesætte problematikken kan man lægge grundstenen til en kulturændring i skolen. Kulturændringen kan endvidere understøttes ved, at den enkelte skole indarbejder regler for lærernes adfærd over for eleverne som et element i skolens antimobbestrategi og værdiregelsæt. Som nævnt er det typisk kun regler for elevadfærd, der figurerer i strategierne, men at der også er behov for at diskutere og formulere regler for lærernes adfærd, fremhæves af eleverne i undersøgelsen:

>> Så ved hun [læreren], at vi også gerne vil have, at de der regler også skal være for dem, og ikke kun for eleverne. At det også er lærerne, der skal opføre sig ordentligt over for børnene, fordi vi er jo ikke bare sådan nogle, der kun kommer pga. undervisningen – hun skal også smile til os. (Pige, 7. klasse.)

>> Ja, hvis man havde den der samling og så ligesom kunne fortælle, hvordan vi synes, en lærer skulle være, og hvordan en lærer ikke skulle være og sådan noget. Så kunne de også selv tænke over det, ligesom de skulle fortælle, hvordan elever skulle være. (Pige, 7. klasse.)

Ved at formulere og formidle klare regler vil eleverne bedre kunne håndtere og reagere over for en negativ læreradfærd. En tidligere undersøgelse fra Børnerådet viser i den forbindelse, at jo mere eleverne kender til reglerne om mobning på skolen og i klassen, jo mere bevidste er de om, hvad de skal stille op i en situation med mobning.²² Man kunne forestille sig, at denne sammenhæng også gælder for regler, der handler om relationer mellem lærere og elever.

Som et led i italesættelsen af problematikken omkring lærernes adfærd er det endvidere relevant at diskutere, hvorfor det er bestemte elever, der typisk har enten positive eller negative relationer med deres lærere. Undersøgelsen viser, at:

- drenge oftere har negative oplevelser med lærerne end piger
- fagligt stærke elever oftere har positive oplevelser med lærerne end fagligt svage elever.

Hvilke normer ligger der bag disse forskelle? Hvad er det, der gør, at drengene typisk er mere udsatte? Og hvorfor oplever fagligt dygtige elever umiddelbart et mere positivt forhold til deres lærere? Opgaven med at klarlægge disse spørgsmål kan blandt andet ligge på den enkelte skole, hvor lærere, skoleledelse og skolebestyrelse i fællesskab kan diskutere, hvilke normer og omgangsformer der aktiveres, når lærerne møder henholdsvis drenge og piger, eller henholdsvis fagligt stærke og fagligt svage elever. Og ikke mindst kan man diskutere, hvordan man ændrer de negative normer.

Elevernes rettigheder

Endelig afdækker undersøgelsen et behov for, at såvel elever som lærere i højere grad bliver oplyst om elevernes rettigheder i forhold til skolers og læreres adfærd over for dem. Elevernes rettigheder er blandt andet behandlet i Undervisningsmiljøloven, der ønsker at sikre, at eleverne har et undervisningsmiljø, der understøtter deres sociale udvikling, trivsel og læring:

Elever, studerende og andre deltagere i offentlig og privat undervisning har ret til et godt undervisningsmiljø, således at undervisningen kan foregå sikkerheds- og sundhedsmæssigt fuldt forsvarligt. Undervisningsmiljøet på skoler og uddannelsesinstitutioner (uddannelsessteder) skal fremme deltagernes muligheder for udvikling og læring og omfatter derfor også uddannelsesstedets psykiske og æstetiske miljø (www.retsinfo.dk).

22 Børnerådet (2008): Mobning, 2008. www.brd.dk.

Elevernes rettigheder er desuden beskrevet i Børnekonventionen, hvor konventionens artikel 28, stk. 2 fortæller:

Deltagerstaterne skal træffe alle passende forholdsregler for at sikre, at disciplinen i skolen administreres på en måde, der tilgodeser barnets værdighed som menneske og er i overensstemmelse med denne konvention (www.borneraadet.dk).

Ud over artikel 28 forpligter konventionens artikel 18 og 19 medlemsstaterne til at yde det bedste landet formår, både hvad angår de fysiske og de psykiske forhold på undervisningsområdet. Der eksisterer altså en række dokumenter, der formelt skal sikre, at eleverne har et godt undervisningsmiljø. Derfor må målet være at få udbredt kendskabet til elevernes rettigheder blandt alle aktørgrupper i grundskolen og dernæst få omsat disse til konkrete forbedringer af elevernes undervisningsmiljø.

Denne rapport viser, at der forestår et stort og vigtigt arbejde med at sikre eleverne de bedste betingelser for deres trivsel og deres læring i skolen. Eleverne har fortalt, hvordan relationerne til lærerne påvirker dem – på godt og ondt. Som voksne har vi pligt til at tage deres udsagn alvorligt.

? Hvordan snakker den 'gode' lærer til jer?

>> Som en ven! Lidt som en ven. Jo stadigvæk en lærer, men stadig lidt ven. (Pige, 7. klasse.)

Metodeappendiks

Den kvantitative del af undersøgelsen

Børnerådet har ved hjælp af skiftende Børne- og Ungepaneler foretaget kvantitative undersøgelser med børn som respondenter siden 1998. Det nuværende panel blev oprettet i sommeren 2006 og bestod på dataindsamlingsstidspunktet af knap 1168 børn fra 55 7.-klasser. Børnerådet følger dette panel til og med 7. klasse. Danmarks Pædagogiske Universitetsskole (DPU) udtrækker panelklasserne ved simpel randomiseret stikprøve. Panelet udgør et repræsentativt udsnit af børn i 7. klasse.

Panelet besvarer internetbaserede spørgeskemaer ca. tre gange årligt. I januar og februar måned 2009 besvarede panelet spørgsmål om relationerne mellem dem og deres lærere²³, og denne rapport er baseret på resultaterne heraf. Børnene benytter sig af et brugernavn, så hver elev kun kan afgive én besvarelse. Det er ikke muligt at identificere de enkelte elever, og deres besvarelser er fuldstændig anonyme.

Spørgeskemaets kvalitet og relevans er sikret via eksplorative fokusgruppeinterview med elever i 7. klasse på to skoler og en efterfølgende test af skemaet i en hel klasse på en tredje skole.

Eventuelle spørgsmål til data- og tabeloplysninger i rapporten kan henvendes til Dansk Center for Undervisningsmiljø eller Børnerådets sekretariat.

Statistiske test

Panelets spørgeskemabesvarelser er bearbejdet statistisk. Sammenhænge er testet ved hjælp af χ^2 eller γ -test, og kun signifikante sammenhænge ($p < 0,05$) indgår i rapporten.

Bortfald og repræsentativitet

620 elever har besvaret spørgeskemaet, hvilket giver en svarprocent på 53 %. En svarprocent på dette niveau er desværre ikke usædvanligt, men kan have konsekvenser for undersøgelsens repræsentativitet, hvis bortfaldet er skævt. Det har kun været muligt at kontrollere om bortfaldet er skævt med hensyn til køn, da der ikke indgår mange baggrundsoplysninger i denne undersøgelse og da de øvrige spørgsmål, fx spørgsmål om familietype og etnicitet,²⁴ er opdelt på anden vis end hos Danmarks Statistik.

Der viser sig forskel på kønsfordelingen i vores undersøgelse og i populationen i form af, at der er en overrepræsentation af piger. Der er dog tale om en begrænset overrepræsentation – 19 færre piger ville betyde, at der ikke var signifikant kønsforskel. Bortfaldet skyldes i høj grad, at hele klasser ikke har deltaget i undersøgelsen; kun 36 af panelets 55 klasser har deltaget. Inden for de deltagende klasser ses en tilfredsstillende svarprocent på 81 %. At det relativt set store bortfald hovedsageligt skyldes frafald af hele klasser er med til at styrke undersøgelsens repræsentativitet. Erfaringer fra sidste år tyder på, at frafaldet i mange tilfælde har administrative årsager; at den lærer, som vi har stående som kontakt-

²³ I samme spørgeskemaundersøgelse indgik også spørgsmål om toiletforhold på skolerne. En separat rapport om dette emne udarbejdes.

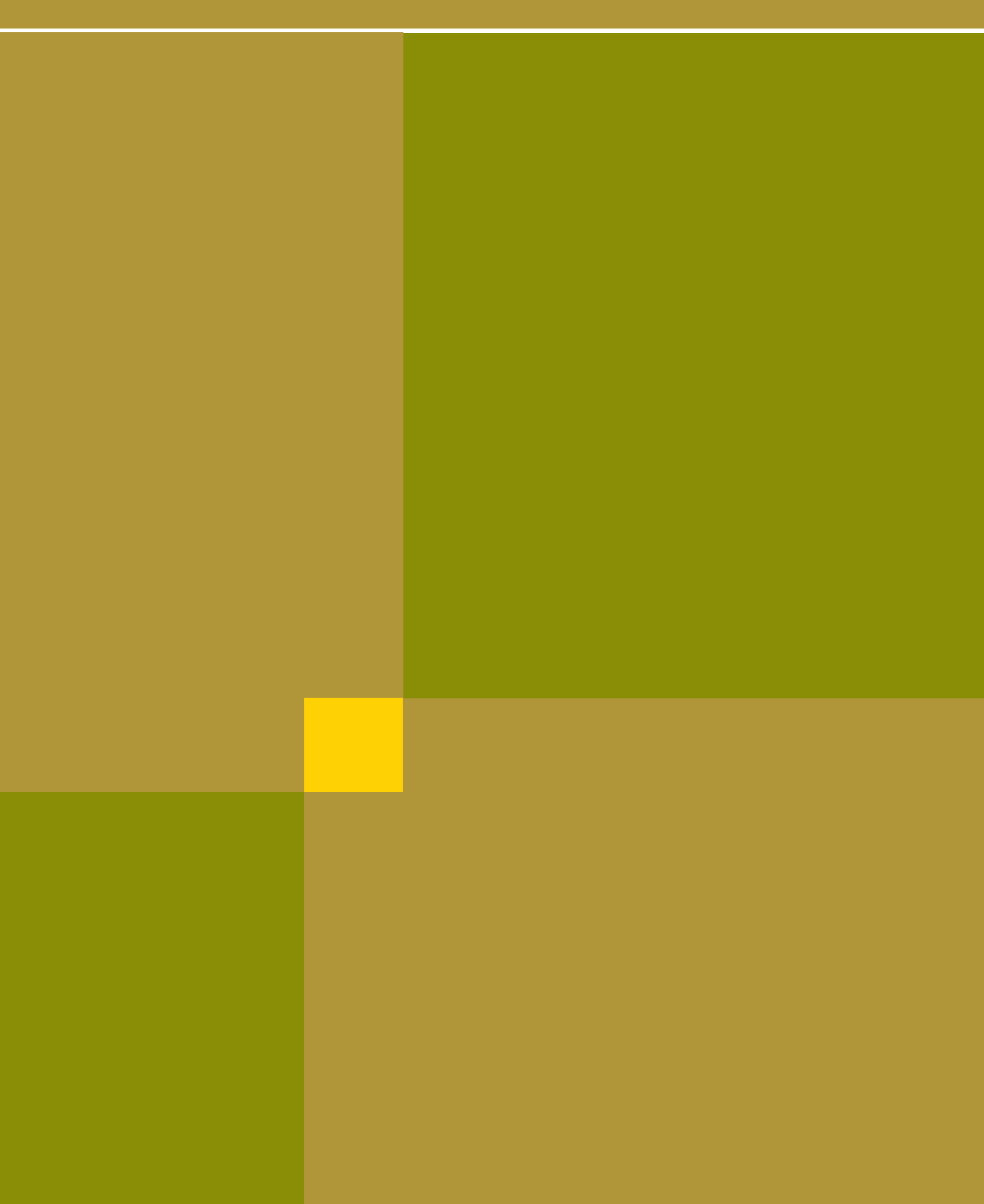
²⁴ Fx opererer Danmarks Statistik med tre herkomst-kategorier, som er baseret på oplysninger om eget og forældres fødeland og statsborgerskab. Det kan oplyses, at i den del af befolkningen, der er 13 år, fordeler herkomstgrupperne januar 2009 sig således: 3 % indvandrere, 6 % efterkommere og 90 % dansk oprindelse. I denne undersøgelse ses en andel på 8 %, der det meste af tiden i hjemmet taler andet sprog end dansk, mens den dansktalende andel er 92 %.

person, af den ene eller den anden årsag har været fraværende i perioden omkring undersøgelsen, hvilket har haft som konsekvens, at de pågældende klasser ikke har deltaget. Ikke alle 620 respondenter har besvaret samtlige spørgsmål i spørgeskemaet, dvs. at der er et partielt bortfald. Ser man bort fra skrivevariable, er det partielle bortfald af begrænset omfang (største bortfald i omegnen af 9 %). De spørgsmål, der har den største andel af ubesvaret, er placeret sidst i spørgeskemaet, hvilket indikerer, at skemaet har været lidt for langt for nogle respondents vedkommende.

Kvalitativ undersøgelse

Den kvantitative undersøgelse er suppleret med en kvalitativ del i form af interview med 12 elever fra 7. klasse på to forskellige skoler. Eleverne blev udvalgt af klasselærerne, og interviewene foregik som semi-strukturerede enkeltinterview. Interviewene, der var af ca. 30 minutters varighed, fokuserede på elevernes oplevelse af deres relationer med lærerne samt uddybning af spørgeskemaundersøgelsens resultater. Eleverne er anonymiserede i rapporten. En overvejende del af citaterne fra rapporten stammer fra piger, hvilket skyldes to ting. For det første, at der var en lille overvægt af piger blandt de interviewede elever: 7 piger og 5 drenge. For det andet at pigerne generelt var mere reflekterede og talende end drengene, hvilket gør deres udsagn mere anvendelige i en rapport af denne type.

Interviewene berører både elevernes positive og negative oplevelser med deres lærere. I gennemførelsen af interviewene har vi derfor været meget bevidste om, at området kunne være følsomt for eleverne. Denne varsomhed er kommet til udtryk ved, at vi har respekteret elevernes grænser, når de enten verbalt eller via deres kropssprog har signaleret, at de ikke ønsker at tale om bestemte emner.

dcum.

Dansk Center for Undervisningsmiljø • Danish Centre of Educational Environment
www.dcum.dk • dcum@dcum.dk • tlf. +45 722 654 00 • fax +45 722 654 01
Postboks 2077 • Blommevej 40 • DK - 8930 Randers NØ